

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Ostravská univerzita v Ostravě

Pedagogická fakulta

Determinanty edukace sociálně vyloučených žáků z pohledu speciální pedagogiky

Martin Kaleja

Ostrava 2014

Vědecká monografie byla schválena vědeckou redakcí Pedagogickou fakultou Ostravské univerzity v Ostravě. Je výstupem klíčových aktivit číslo 1 a 3 projektu **Podpora terciárního vzdělávání studentů se specifickými vzdělávacími potřebami na Ostravské univerzitě v Ostravě, s registračním číslem OP VK CZ.1.07/2.2.00/29.0006.**

Anotace: *Vědecká monografie je vyústěním mnohaletého výzkumného zaměření autora. Podává analyticko-syntetický pohled na problematiku edukace sociálně vyloučených žáků v širším i v užším slova smyslu. Cíleně se zaměřuje na klíčové determinanty edukace této cílové skupiny. Prezентuje jednak kvalitativně zaměřená výzkumná schémata s cílem porozumět podstatě problému věci a jednak kvantitativně orientovaná šetření s cílem poukázat na aktuálně měřitelné hodnoty a jejich obsahové významy.*

Klíčová slova: *sociální vyloučení, žák, základní škola, výzkum, rezidenční zařízení, rodina, výchova, vzdělávání, institucionalizace, menšina, hodnoty, pedagogové, kompetence, speciální pedagogika.*

Autor: © **PhDr. et PhDr. Martin Kaleja, Ph.D.**

Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta

Recenzenti:

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.

Univerzita Komenského v Bratislave

prof. PhDr. Štefan Pikálek, CSc.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

prof. dr. hab. Marek Konopczyński

PEDAGOGIUM Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, Warszawa

© ® *Veškerá práva vyhrazena. Tato kniha, ani její části se nemohou reprodukovat bez souhlasu autora.*

ISBN 978-80-7464-544-0

Prezentovaná výkumná zjištění v knize jsou dílčími výstupy níže uvedených výkumných zámerů, jejichž hlavním řešitelem byl sám autor. Jedná se o tyto výzkumy:

- ***Možnosti zefektivnění výchově vzdělávacího procesu ve vztahu k romskému žákovi - 1. etapa.*** Fakultní projekt MUNI/41/043/2008, vědecko-výzkumný projekt na PdF MU, Brno.
- ***Aven vakeras pal o Roma - Mluvme o Romech,*** realizován na FF OU v Ostravě. Rozvojový program pro rok 2009, MŠMT ČR.
- ***Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami z pohledu rámcových vzdělávacích programů.*** *SGS2/PdF/2010, specifický výzkum na PdF OU.*
- ***Analýza klíčových determinant ovlivňujících proces edukace dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami v kontextu rámcových vzdělávacích programů.*** *SGS12/PdF/2011, specifický výzkum na PdF OU.*

Obsah

ÚVOD	5
1 EPISTEMOLOGICKÁ VÝCHODISKA	8
1.1 SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÉ OTÁZKY OBORU	8
1.2 EPISTEMOLOGICKÉ OTÁZKY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	14
1.3 METODOLOGICKÉ OTÁZKY ZKOUMÁNÍ SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH ŽÁKŮ.....	17
1.4 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝ ŽÁK A RIZIKA K PROBLÉMOVÉMU CHOVÁNÍ	23
1.5 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝ ŽÁK A DISPOZICE K PORUŠE CHOVÁNÍ.....	28
1.6 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝ ŽÁK VERSUS MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ.....	42
2 PROSTŘEDÍ SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH ŽÁKŮ	49
2.1 KONCEPTY RODINNÝCH STRUKTUR	49
2.2 KONCEPTY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ RODIN.....	54
2.3 INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE A ASPEKTY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	65
2.4 ŠKOLSKÁ REZIDENČNÍ ZAŘÍZENÍ V ČESKÉ REPUBLICE	71
2.5 ŠKOLSKÁ REZIDENČNÍ ZAŘÍZENÍ VE SLOVENSKÉ REPUBLICE.....	74
3 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝ ŽÁK V EDUKAČNÍM PROCESU	79
3.1 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉHO ŽÁKA.....	79
3.2 ZÁKLADNÍ ŠKOLA JAKO VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE.....	83
3.3 DIDAKTICKÉ ASPEKTY VÝUKY NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	94
3.4 VZDĚLÁVÁNÍ JAKO HODNOTA ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL	104
3.5 PREVENCE, PORADENSTVÍ A REEDUKACE VE ŠKOLSKÉ PRAXI	142
3.6 ŠKOLSKÁ PORADENSKÁ ZAŘÍZENÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	153
3.7 ŠKOLSKÁ PORADENSKÁ ZAŘÍZENÍ V SLOVENSKÉ REPUBLICE.....	155
4 SPECIÁLNÍ PEDAGOG V EDUKAČNÍM PROCESU	157
4.1 OSOBNOST (SPECIÁLNÍHO) PEDAGOGA.....	157
4.2 KOMPETENCE (SPECIÁLNÍHO) PEDAGOGA.....	162
4.3 VÝCHOVNÉ STYLY (SPECIÁLNÍHO) PEDAGOGA	167
4.4 AUTORITA (SPECIÁLNÍHO) PEDAGOGA.....	168
4.5 FAKTORY KOMUNIKACE (SPECIÁLNÍHO) PEDAGOGA V INTERAKCI S ŽÁKEM.....	170
4.6 AKTUÁLNÍ MONITORING A DESKRIKCE VYBRANÝCH ŠKOL.....	188
ZÁVĚR	197
SUMMARY	198
SEZNAMY	199
LITERATURA	203
REJSTŘÍKY	223
PŘÍLOHY	226